

УДК 341.215

Шипко Станіслав Олегович,
аспірант кафедри міжнародного та європейського права
Національний університет «Одеська юридична академія»
e-mail: smru@ua.fm
<https://orcid.org/0000-0003-0826-7992>

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

Стаття присвячена аналізу особливостей правового регулювання питання діяльності транснаціональних корпорацій. Діяльність транснаціональних корпорацій на сьогодні врегульовані нормами як міжнародного, так і національного законодавства окремих держав або ж групами держав. Загальним положенням є принцип, закріплений у Хартії економічних прав та обов'язків держав, попри те що, транснаціональні компанії мають міжнародний характер діяльності, є юридичними особами, але порядок створення та діяльність яких регулюється національним законодавством кожної країни. У статті встановлено, що в даний час цього єдиного нормативного акта прийнято не було. Існує малочисленна кількість міжнародно-правових документів, зміст норм яких має не імперативний, а рекомендаційний характер. Автором визначено, що для ефективного функціонування механізму діяльності ТНК необхідний відповідний правовий вплив на їх діяльність з боку держави. Законодавцю в цьому випадку слід звернути увагу на доктринальні положення щодо діяльності транснаціональних компаній, а також безпосередньо поняття цього інституту. У статті представлено класифікацію, за якою виокремлено три рівні нормативно-правового регулювання діяльності транснаціональних корпорацій, а саме внутрішнє законодавство, двосторонні та багатосторонні угоди. Встановлено превалюючу роль Хартії економічних прав і обов'язків держав, прийнятої в 1974 р. Генеральною Асамблеєю ООН. Крім того, автором у статті зауважено, що серед основних завдань національної політики України як країни-реципієнта у міжнародній торгівлі є послідовне створення інституційного середовища, сприятливого для розвитку національних компаній, їх взаємодії із зарубіжними ТНК та самостійного виходу на міжнародний ринок.

Ключові слова: правове регулювання транснаціональних компаній, міжнародне право, договірне регулювання, Хартія економічних прав і обов'язків держав, національний механізм.

Shypko S. THE ISSUE OF LEGAL REGULATION OF THE ACTIVITIES OF TRANSNATIONAL CORPORATIONS

The article is devoted to the analysis of the peculiarities of legal regulation of the activities of transnational corporations. The activities of transnational corporations are currently regulated by the norms of both international and national legislation of individual states or groups of states. The general provision is the principle enshrined in the Charter of Economic Rights and Responsibilities of States, despite the fact that transnational companies have an international nature of activity, are legal entities, but the procedure for their creation and activity is regulated by the national legislation of each country. The article states that this single regulatory act has not been adopted at this time. There is a small number of international legal documents, the content of the norms of which is not of an imperative, but of a recommendatory nature. The author determined that for the effective functioning of the mechanism of activity of TNCs, appropriate legal influence on their activities by the state is necessary. In this case, the legislator should pay attention to the doctrinal provisions regarding the activities of transnational companies, as well as the concept of this institution itself. The article presents a classification according to which three levels of normative and legal regulation of the activities of transnational corporations are distinguished, namely domestic legislation, bilateral and multilateral agreements. The prevailing role of the Charter of Economic Rights and Duties of States, adopted in 1974 by the UN General Assembly, was established. In addition, the author noted in the article that among the main tasks of the national policy of Ukraine as a recipient country in international trade is the consistent creation of an institutional environment favorable for the development of national companies, their interaction with foreign TNCs and independent entry into the international market.

Key words: legal regulation of transnational companies, international law, contractual regulation, Charter of economic rights and obligations of states, national mechanism.

Постановка проблеми. На даний момент транснаціональні корпорації контролюють більшу частину світового промислового виробництва, у тому числі у сфері патентів та технології «ноу-хау». Транснаціональні корпорації (далі – ТНК) контролюють також виробництво у галузі сільського господарства, важкої промисловості, нафти [4, с. 56]. За даними журналу The Economist, сьогодні ТНК володіють приблизно п'ятдесятьма відсотками світового промислового виробництва та понад 2/3 зовнішньої торгівлі. Вони контролюють приблизно 80% патентів та ліцензій на винаходи, нові технології та ноу-хау. Під контролем ТНК знаходяться окремі товарні ринки: 90% світового ринку пшениці, кави, 85% - ринку міді та бокситів, 80% - ринку чаю та олова, 75% - ринку сирової нафти [1]. Подібного роду економічне панування

дає можливість ТНК впливати на внутрішню та зовнішню політику держав, так і уникати контролю та нагляду з їх боку. Можемо стверджувати, що ТНК, які є відокремленим від державної влади елементом, має широкі владні повноваження в рамках своєї діяльності. У зв'язку з цим державі необхідно створювати умови для реалізації діяльності ТНК в рамках законодавства як внутрішнього, так і міждержавного. Відповідно, для того, щоб механізм діяльності ТНК працював ефективно, необхідний відповідний правовий вплив на їх діяльність з боку держави. Законодавцю в цьому випадку слід звернути увагу на доктринальні положення щодо діяльності транснаціональних компаній, а також безпосередньо поняття цього інституту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичну базу питання правового регулювання діяльності транснаціональних корпорацій становлять праці як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, серед яких Ю.Є. Атаманова, О. М. Вінник, О. А. Городовий, В. А. Денисюк, Д. В. Задихайло, Ю. М. Капіца, Н. Д. Кондратьєв, В. М. Крижна, Б. І. Мінц, Н. М. Мироненко, О. П. Орлюк, І. Є. Погребняк, С. Ф. Ревуцький, О.Д. Святоцький, І.В. Спасибо-Фатеева, Е.Я. Волинець-Руссет, В.М. Гайворонський, В.А. Дозорцев, О.М. Давидюк, П.П. Крайнев, В.К. Мамутов, Д. Денієлс та ін.

Метою статті є аналіз міжнародного та національного нормативно-правового базису регулювання діяльності транснаціональних корпорацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на значну роль діяльності ТНК, цей вид господарювання відносно новий, а тому сьогодні відсутня достатня законодавча база як на національному, так і на міжнародному рівні. Врегулювати діяльність всієї транснаціональної корпорації є складним завданням, адже вона має представництва в різних країнах, які у свою чергу мають відмінні законодавчі норми та як наслідок можливе виникнення правових колізій.

Серед правників та економістів сьогодні існують різні точки зору стосовно внутрішньодержавного регулювання діяльності ТНК. Насамперед, необхідно зазначити, що при односторонньому регулюванні у сфері діяльності ТНК виникають певні проблеми. По-перше, прагнення країн базування ТНК поширити внутрішнє законодавство на зарубіжні підрозділи таких підприємств; по-друге, недостатність інститутів національного законодавства держав, у яких базуються підрозділи таких компаній. При цьому, існує низка міжнародно-правових документів, які використовуються для регулювання діяльності транснаціональних корпорацій, міжнародно-правове регулювання діяльності ТНК як на регіональному, так і на універсальному рівнях.

Досліджуючи різні нормативно-правові акти щодо діяльності транснаціональних корпорацій, можна зробити висновок, що в даний час цього єдиного нормативного акта прийнято не було. Існує малочисленна кількість міжнародно-правових документів, зміст норм яких має не імперативний, а рекомендаційний характер. Розглянемо деякі міжнародно-правові акти, які закріплюють правовий статус транснаціональних корпорацій.

За представленою у праці Г.К. Дмитрієвої класифікацією, виокремлюють три рівні нормативно-правового регулювання діяльності транснаціональних корпорацій: «внутрішнє законодавство, двосторонні та багатосторонні угоди» [3].

Відтак, на першому рівні – національно-державному – діяльність зарубіжних підрозділів ТНК регулює національне законодавство країни місцезнаходження, у юрисдикції якої ці підрозділи перебувають.

Другий рівень регулювання міжнародної діяльності ТНК становлять двосторонні інвестиційні угоди, які укладаються між зацікавленими державами. Причому подібних угод наразі підписано вже досить багато та в них відслідковується «тенденція до уніфікації норм, що містяться в них». Експерти ООН відзначають також застосування у відносинах між стейкхолдерами цих правовідносин принципу міжнародного звичаю, перенесення цієї міжнародно-правової практики на сферу фактично державно-приватного партнерства. При цьому, застосування такого підходу у правовій практиці розглядається позитивно, а також наслідковим ефектом якого відзначається істотне розширення практики націй-держав і, значною мірою, розвиток міжнародного співробітництва.

Третім рівнем регулювання міжнародної діяльності ТНК виступають багатосторонні міжнародні договори, які, залежно від кількості учасників, поділяються на універсальні, регіональні та субрегіональні.

Серед документів на регіональному рівні передусім варто виокремити Декларацію про міжнародні інвестиції і багатонаціональні підприємства, прийняту 21 червня 1976 року та Керівні принципи для багатонаціональних підприємств (додаток до Декларації) [5]. Норми цієї Декларації та додатку не мають імперативного обов'язкового характеру, їх виконання є добровільним. Ці документи включають, зокрема, такі правові принципи, як дотримання норм міжнародного права, підпорядкованість праву країни перебування, співробітництво з країною перебування.

В Україні 27 грудня 2019 року було передано проект Закону про ратифікацію Угоди (у формі обміну листами) між Урядом України та Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо приєднання до Декларації про міжнародні інвестиції і багатонаціональні підприємства, відповідних Рекомендацій та процедурних Рішень Ради Організації економічного співробітництва та розвитку. Однак, 4 березня 2020 року проект відкликано.

Крім того, на підставі розпорядження Кабінету Міністрів України «Про подання на ратифікацію Верховною Радою України Угоди (у формі обміну листами) між Урядом України та Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо приєднання до Декларації про міжнародні інвестиції і

багатонаціональні підприємства, відповідних Рекомендацій та процедурних Рішень Ради Організації економічного співробітництва та розвитку” від 25 червня 2020 р. № 757-р, подано на ратифікацію Верховною Радою України Угоду (у формі обміну листами) між Урядом України та Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо приєднання до Декларації, підписану 15 березня 2017 року [7].

Дослідники стверджують, що більш успішним виявилось регіональне регулювання, основною метою якого є створення умов для вільного переміщення капіталу між державами того чи іншого регіону, а не встановлення контролю над ТНК. Тож, ключову роль у правовому регулюванні діяльності транснаціональних компаній відіграє національне право кожної держави. При цьому, транснаціональні корпорації вдаються до використання для своєї структури тих правових інструментів, які визначені в тій чи іншій національній правовій системі [5].

У випадку створення наднаціонального суб'єкта права, наприклад компанію, що охоплює європейський простір, багато питань регулювання його статусу і діяльності регулюються національним законодавством держави місцезнаходження компанії. Отже, держави як рівні суверенні суб'єкти зберігають за собою право на свій розсуд регулювати корпоративні відносини.

Власне такий підхід закріплено в Кодексі поведінки ТНК та визнано світовим співтовариством, а саме в статті 2 Хартії економічних прав і обов'язків держав, прийнятої в 1974 р. Генеральною Асамблеєю ООН [6]. Відповідно до неї кожна держава має право в межах своєї юрисдикції регулювати й контролювати діяльність ТНК. Ця позиція міститься і в документах ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку) [8].

У 1974 р. було створено міжурядові комісії ООН з транснаціональних корпорацій та Центр із ТНК, які почали розробляти Кодекс поведінки ТНК (норми якого носять диспозитивний характер та визначають принципи діяльності ТНК, зокрема повага суверенітету країн, де вони розміщуються; дотримання законодавства щодо передачі технологій та ін. До теперішнього часу розроблено понад 180 Кодексів поведінки ТНК як у рамках міжнародних організацій, так і в рамках самих ТНК).

Висновки. Таким чином, можемо підсумувати, що діяльність транснаціональних корпорацій сьогодні має глобальний характер, основною проблемою правового регулювання діяльності транснаціональних компаній є створення єдиного правового акта, який би регламентував і закріплював правовий статус та правосуб'єктність компанії. Подібне можливе лише при використанні теорії контролю, яка застосовується у законодавстві не багатьох держав. Ця проблема є досить спірною, дискусійною для країн сучасного світу. Що стосується безпосередньо українського законодавства, то одним із основних завдань національної політики як країни-реципієнта у міжнародній торгівлі є послідовне створення інституційного середовища, сприятливого для розвитку національних компаній, їх взаємодії із зарубіжними ТНК та самостійного виходу на міжнародний ринок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. The Economist. January 8th., 2000. P. 85. URL: <http://www.economist.com/>
2. Вельяминов Г.М. Международное экономическое право и процесс: акад. курс: учебник. М.: Волтерс Клувер, 2004. С. 384
3. Дмитриева Г. К. Международное частное право: действующие нормативные акты. М.: Юрайт, 1999. 321 с. URL: <http://refdb.ru/look/1381356.html>
4. Мовсесян А., Огнівцев С. Транснаціональний капітал та національні держави. *Світова економіка та міжнародні відносини*. 1999. №6. С. 56
5. Погрібний Д. І. Особливості правового забезпечення діяльності транснаціональних корпорацій. *Право та інновації*. № 1 (9). 2015. С. 75-79 URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/Pogribnyy9.pdf>
6. Проект Закону про ратифікацію Угоди (у формі обміну листами) між Урядом України та Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо приєднання до Декларації про міжнародні інвестиції і багатонаціональні підприємства, відповідних Рекомендацій та процедурних Рішень Ради Організації економічного співробітництва та розвитку від 27.12.2019 № 0026 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=6779
7. Про подання на ратифікацію Верховною Радою України Угоди (у формі обміну листами) між Урядом України та Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо приєднання до Декларації про міжнародні інвестиції і багатонаціональні підприємства, відповідних Рекомендацій та процедурних Рішень Ради Організації економічного співробітництва та розвитку: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.06.2020 № 757-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-2020-%D1%80#Text>
8. Хартія економічних прав і обов'язків держав: Міжнародний документ від 12.12.1974 URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_077.

REFERENCES:

1. The Economist. (2000). Vol. 8th. Retrieved from: <http://www.economist.com/> [in English].
2. Veliyaminov, H.M. (2004). *Mezhdunarodnoe ekonomicheskoe pravo y protsess : akad. kurs: uchebnykh* [International economic law and process: Acad. course: textbook.]. M. : Volters Kluver [in Russian].

3. Dmytryeva, H. K. (1999). *Mezhdunarodnoe chastnoe pravo: deistvuiushchye normativnye akty.* [International private law: legal regulations.]. M.: Yurait. URL: <http://refdb.ru/look/1381356.html> [in Russian].
4. Movsesian, A., & Ohnivtsev, S. (1999). *Transnatsionalnyi kapital ta natsionalni derzhavy.* [Transnational capital and national states]. *Svitova ekonomika ta mizhnarodni vidnosyny*, 6, 56 [in Ukrainian].
5. Pohribnyi, D. I. (2015). *Osoblyvosti pravovoho zabezpechennia diialnosti transnatsionalnykh korporatsii.* [Peculiarities of legal support for activities of transnational corporations]. *Pravo ta innovatsii*, 1 (9), 75-79 URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/Pogribnyy9.pdf> [in Ukrainian].
6. *Proekt Zakonu pro ratyfikatsiiu Uhody (u formi obminu lystamy) mizh Uriadom Ukrainy ta Orhanizatsiieiu ekonomichnoho spivrobitnytstva ta rozvytku shchodo pryednannia do Deklaratsii pro mizhnarodni investytsii i bahatonatsionalni pidpriemstva, vidpovidnykh Rekomendatsii ta protsedurnykh Rishen Rady Orhanizatsii ekonomichnoho spivrobitnytstva ta rozvytku № 0026.* (2019, December 27). [Draft Law on the Ratification of the Agreement (in the form of an exchange of letters) between the Government of Ukraine and the Organization for Economic Cooperation and Development on Accession to the Declaration on International Investments and Multinational Enterprises, the relevant Recommendations and procedural Decisions of the Council of the Organization for Economic Cooperation and Development]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=6779 [in Ukrainian].
7. *Pro podania na ratyfikatsiiu Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy Uhody (u formi obminu lystamy) mizh Uriadom Ukrainy ta Orhanizatsiieiu ekonomichnoho spivrobitnytstva ta rozvytku shchodo pryednannia do Deklaratsii pro mizhnarodni investytsii i bahatonatsionalni pidpriemstva, vidpovidnykh Rekomendatsii ta protsedurnykh Rishen Rady Orhanizatsii ekonomichnoho spivrobitnytstva ta rozvytku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 757-r.* (2020, June 25). [On the submission for ratification by the Verkhovna Rada of Ukraine of the Agreement (in the form of an exchange of letters) between the Government of Ukraine and the Organization for Economic Cooperation and Development on joining the Declaration on International Investments and Multinational Enterprises, the relevant Recommendations and procedural Decisions of the Council of the Organization for Economic Cooperation and Development: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 757]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-2020-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
8. *Khartiia ekonomichnykh prav i obov'язkiv derzhav: Mizhnarodnyi dokument.* (1974, December 1974). [Charter of Economic Rights and Duties of States: International Document]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_077 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 11.05.2021

УДК 342.56:35

Соболь Євген Юрійович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
e-mail: 81sobol@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0804-8354>

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ АПАРАТУ СУДУ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОСУДДЯ

У статті досліджено публічне адміністрування в діяльності апарату суду при реалізації правосуддя. Запропоновано, під публічним адмініструванням в діяльності апарату суду розуміти сукупність владно уповноважених суб'єктів на яких державою покладено обов'язок забезпечувати належну діяльність судової влади, здійснювати виконавчо-розпорядчі функції в системі судової влади і у порядку визначеному законодавством здійснювати організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади, надання фізичним і юридичним особам адміністративних послуг, а також забезпечення законних інтересів держави та суспільства загалом.

Наголошено, що судове адміністрування стосується безпосередньо організаційної, координаційної і практичної діяльності осіб, які здійснюють адміністративні повноваження спрямовані на належне забезпечення функціонування суду.

Визначено, що до уповноважених суб'єктів на яких державою покладено обов'язок забезпечувати належну діяльність судової влади входять: Президент України, органи законодавчої та виконавчої влади, органи суддівського самоврядування та представники системи правосуддя, адміністрацій та менеджерів місцевих судів й в окремих випадках – інституції громадянського суспільства.

Зазначено, що головна мета судового адміністрування безпосередньо полягає в забезпеченні належних умов для справедливого відправлення правосуддя.

Ключові слова: публічне адміністрування, діяльність апарату суду, правосуддя, судова влада, судочинство,